

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Red v življenji in v smerti ljudi.

Naj natančniši in naj čudovitiši red vlada v našem življenji in v naši smerti. Ne to ne uno ni nikakor slep primerlej, temuč vse je po naj modrejšem načinu določeno in razmerjeno. Če se pregledajo različne leta, se vidi, da vedno primerno število ljudi vsake starosti umerje. Izmed 35 do 36 ljudi umerje vsako leto le eden. Nasproti se jih po enaki razmeri zmiraj več rodi kakor jih umerje, tako, da se smé na vsacih 10 umerlih 12 rojenih šteti.

Posebna modrost božja se kaže pa tudi v starosti ljudi, ki umerjejo. V prvih otročjih letih umerje na vsake 3 ali 4 rojene en otrok — v petem letu na vsacih 25 — v desetem letu na vsacih 100 eden, — v štirinajstem in petnajstem na vsacih 200 eden. Dvajseto leto je petnajstemu skoraj enako. Od 25. leta naprej se pa umerljivost spet množi. V 30. letu umerje na vsacih 60 eden, okolj 35. leta na vsacih 50 eden itd. Kako veličastno se razodeva tu modrost in dobrota božja, da ljudem v mladostnih letih nar bolj prizanaša! In vendar, kako razmerno jemlje Bog ljudi iz sveta! Če jih tisuč umerje, je med njimi povsod večidel enako število 20, 50, 60 in 80letnih. Včasih jih res po vojskah in kugah več pomerje — al tu je previdnost božja spet skerbela, da se v naslednjih letih prevelika umerljivost zmanjša, in da se pomanjkanje ljudi spet obilo namesti.

Tudi niso vsi letni časi človeškemu življenju enako nevarni. Nar bolj smertna kosa poje spomladi, in lep velki traven, ko se vse oživljati začne, je nevarniši ko sušec in mali traven. Kakor hitro pa o rožniku gorkota večja prihaja, se bolezní spet zmanjšajo. Poletje in jesen ste potem za zdravje boljše ko zima.

Število dni ali lét vsacega tudi naj bolj zaničevanega berača kakor vsacega kralja je tedaj v bukve božje zapisano. Naše samoljubje nas velikokrat zapeljuje, da menimo, ko se smert bliža, da Gospod neusmiljeno z nami ravna, ker nas ta zgodaj iz sveta kliče. Al naj si bo naša smert še tako rana, se zgodi vendar ravno o tistem času, ki je za nas in za višje namene božje naj pristojniši.

Pa znabiti meniš, dragi bravec, da imaš pri tem modrem redu pravico, da smeš kakošnega gotovega števila let pričakovati. Res je, da jih v 15. letu manj umerje, ko v 3. Al ko bi v kakošnem majhnem kraju vsako leto le 5 mladenčev umerlo, kdo te more zagotoviti, da ne boš ti prvi ali poslednji izmed njih? ali da, če 15. leto preživiš, ne bo smert v naslednjem letu po te prišla? Al bi nas ne imela ta okolščina marveč priganjati, da svoj poklic v tistih letih spolnujemo, ki jih imamo naj berže še živeti? Saj ni gotovo, če ga boš v letih, ki so umerljivosti še bolj podveržene, le pričeti, ne rečem, spolniti mogel? — Še manj pa si nespametno ne obetaj dolgega življenja. Ravno v letih naj krepkejšega moštva — nek od 40. do 65. leta — je žetev smerti posebno velika ali obilna. Ravno ko prav vémo, kaj se pravi živeti, — ravno ko se nar bolj pripravljamo, veselo živeti, nas smert pobaše vsred naj modrejših sklepov, ki jih za dolgo in srečno življenje delamo.

Modro tedaj delaš, ako si vsaki dan pripravljen umreti! Zakaj tudi to je modra naprava božja, da na zemlji vsak dan okoli 30.000 ljudi umerje. Kako lahko je mogoče, da si tudi ti eden izmed teh trideset tisuč!

Zgodovinske reči.

3. Od Vipavske doline.

Kadar se od krajske strani čez pusto Hrušico pride in se zopet širji pogled očém odpré, tu se pokaže lepa dolina, kateri se pozna, da je že blizo italijanske dežele; svet je vés drugač obdelan, terte rastejo v verstah med njivami, stanovanja so drugač izdelane — vse zidane, strehe z opekami na nizko šego krite, zvoniki pri cerkvah večidel popolnoma iz kamna izdelani. Vendar meni tukaj ni toliko mar za zemljopisno, marveč za zgodovinsko stran.

Vipavska dolina je bila Rimcom dobro znana; zakaj pglavitna pot iz Italije proti donavski meji, od Akvileje čez Emono v Noriko in Panonijo, je tukaj memo peljala. To kažejo stari cestopisi, in ostanjki rimske ceste čez Hrušico.

Antoninov cestopis šteje kraje tako: Aquileja. XXXVI rimskih milj. — Fluvio frigidus XXII. — Longatico. XVIII. — Hemona. Peutingerjeva tabla razločuje bolj natanko: Aquileja. XIV rim. milj. — Ponte Sontii XXII. — Fluvio Frigidus. XV. — in Alpe Julia. V. — Longatico. VI. — Nauporto. XII. — Emona.

Jeruzalemski cestopis kraje nekaj drugač imenuje: Aquileja. XI rim. milj. — Ad Undecimum. XII. — ad Fornulos, mutatio XII. — Castra, mutatio; inde sunt Alpes Juliae. IX. — Ad Pirum, summas Alpes. XII. — Mansio Longatico. VIII. — Mutatio ad Nonum. XIII. — Aemona.

Kteri so vsi ti imenovani kraji?

Aquileja je Oglej, in Emona je Ljubljana — to je gotovo. — Pons Sontii, to je „most čez Sočo“, je bil med Gradiško in Gorico pri Majnici, kjer se še nekaj ostanjkov od njega zna *). — Ad Undecimum, to je, pri enajstem miljskem kamnu, je bližje Gradiški, kakor Schönleben misli, ali pa pri Palmi novi, kar Linhart in Muhar pišeta. Ad Fornulos po številu milj zadeva na Šempas ali Prebačino. — Ad Frigidum vsi pisatelji terdijo, da je reka Vipava; samo na katerem mestu, tega ne razloči nobeden, ali bližje vipavskemu tergu ali bližje Ajdovšini. Ako se primerja število milj od Akvileje do kraja „ad Frigidum“, to je 36 rimskih milj, in zopet po drugem cestopisu do mesta Castra, to je do 35 milj: se lahko spozna, da postaja pri Vipavi in pa mesto Castra močno vkupej zadevate. Castra, to je „stan vojakov“, terdijo pisatelji, da je Ajdovšina; ondi se še sedanje dni vidijo ostanjki ozidja in stolpov, najdejo kamni z napisi, rimski denarji in drugo staro orodje, vendar tudi na to stran potoka Hubla pri Šturii se zadevajo mnoge starine, kar spričuje, da je mesto obé strani potoka obsegalo. Lahko si je misliti, zakaj da so Rimljani ravno ondi terdno postajo za vojašino napravljali, od kodar so se soteske v Hrušici nar ložje zastavile **); ondi tudi cesta čez Hrušico ravno iz klancov in verhov na plano pride. Ondi tedaj blizo je tudi postaja „ad Frigidum“ iskati; pri vipavskem tergu bi ne bila tako lahko, ker je preveč v stran od stare ceste. Nekteri častiti gospodje, s kterimi sem v Vipavi govoril, so celó te misli, da voda Frigidus, to je, merzla reka, ni Vipava, temuč Hubel, kateri med Ajdovšino in Šturjo teče, in je res posebno merzel; dasiravno se Hubel Schoenlebnu in Valvazorju premajhen zdí; — morebiti menitev tista ni tako prazna, ker se tudi drugej majhne vode močno sloveče nahajajo, na pr. Timavus, ravno v primorji.

„In Alpe Julia“ nekteri sodijo Planino med

*) Mittheil. d. hist. Vereins f. Krain Jg. 1853. str. 4.

**) Glej Valvazor B. V. str. 243, zlasti Mittheil. d. hist. Vereins f. Krain Jg. 1853, str. 15.

Postojno in Logatec. Tudi jez sem že skor enkrat te misli bil; pa okolica memo člega Nanosa je prevelika; zato raji poterdim z drugimi, da je to v Hrušici, kamor tudi število milj nar bolj kaže, in tudi to, da skozi vipavsko ravnino in čez Rebernico ni očitnega sledu stare rimske ceste. Ako se pa rimska cesta od Razdertega čez Studeno na Planino zna, je to pot iz Tersta v Emono. Kje pa da je ta postaja v Hrušici bila, pové drugi cestopis, kateri naznanja, da od mesta Castra naprej so juliške planine, in potem postaja „ad Pirum“ v nar višji planini. Ad Pirum, to je „pri Hruški“, spričuje ime samo, da je v Hrušici. Sicer hoče Linhart (B. I. str. 305), da „ad Pirum“ je od keltiške besede pyrn, hrib; pa je pozabil, da so Rimljani imeli več enacij imen „Ad malum“, „Ad quercum“, „Larice“ (to je, pri jablani, pri hrastu, v mecesnu); iz ktere keltiške besede nek te izvirajo? Pri pisatelji Plinij je imenovano mesto Oera, in stanovavci Subocrini; nekteri mislijo, da je to Podkraj, med Vipavo in Hrušico, kjer se je že kak rimsk dnar našel, in je tudi nad vasjo hrib Kraj imenovan (glej Freyerjev zemljovid krajske dežele). Sicer drugi pisatelji Strabo in Ptolemaj tudi imenujejo hrib Okro; po vsem je pa soditi, da ta hrib Oera so ravno juliške planine. Postaja Longaticum da je Logatec, in Nauportus tudi Verhnika, to je bilo v teh listih večkrat povedano.

Iz starih časov je od Vipave še pomniti, da je bil v tej dolini že pred omenjeni boj med cesarjem Teodozjem in njegovim nasprotnikom Eugenijem. Po okolišinah krajev soditi, je bila, ko je Teodozi čez Hrušico prederl, nar huja bitev bližje Ajdovšine poleg reke Vipave in pri Hublu. Še se govori, da ravno na mestu sedanje cerkve Marije Device v Logu je bila kapelica, kjer je cesar Teodozi v silni nevarnosti molil; v tisti strani ima tudi burja nar hujo moč, od ktere pripovedujejo pisatelji, da je Eugenijevim vojakom ščite iz rok izbijala in pušice odstreljene v nje nazaj metala *).

Hicinger.

Ozir po svetu.

Kako Turki merliče pokopujejo in kakošne vraže imajo o smerti.

Mertvega Turka se ne sme žena njegova nič več dotakniti, zakaj zde je po Bogu ločen od nje. Merliča nesó berž v žagrad na pokopališče, in ko se mu tū z velikimi ceremonijami roke, noge in obraz z vodo umili in mu ušesa, nosnice, usta in oči zamašili z vato, ga zašijejo v platnen žakelj, ki je na obéh koncéh odpert. Ko so mu še glavo čisto obrili razun malega šopka las, ki ga merličem pušajo, ga položé v trugo. Ko trugo zaprejo, skoči imam (duhovnik) na-njo, kobacá po nji, da je kaj, in merliča po imenu kliče in ga nagovarja: „naj bi se spomnil, pa se nikar ne zmešal!“

Iz žagrada nesejo potem merliča k njegovemu grobu. Žensko pokopljejo s trugo vred, ker po turški veri, čeravno neumerjočnost duše verjamejo, ne pride nobena ženska v večni raj. Moškega pa na grobu, kjer za preganje hudobnih duhov poprej ogenj zažgó, denejo iz truge in ga v raki na diljo položé. Raka (Gruft) je zgorej obokana, da ima merlič prostora dovelj se vsesti, kadar prideta angelja k njemu in ga še, preden ima v raj iti, ostro izprašujeta: „kdo je gospod tvoj?“ Če se merlič dá zbegati po tem izpraševanju in odgovori: „moj gospod si ti“, je na večno pogubljen. Zato ga opominja angelj: „ne zmešaj se!“ Le tisti odgovori na vprašanje prav, kdor reče: „moj gospod je moj Bog!“

Po tem ko rako (po turški „kabir“) zadela, se še le prav začne terpljenje mertvega, ker po turških

sanjarijah pritiska raka na pokopane trupla tako, da vse mleko, s katerim je mati kadaj otroka dojila, izteče po ti stiski skoz nos. Če je pa merlič prestal preskušnjo angelja, mu je raka od dneva do dneva ložaja in je nazadnje celó ne čuti več. 40. dan po smerti odpade merliču nos; strašno terpi merlič takrat, pa žlahta njegova zamore potolažiti merliču te bolečine, ako 40. dan zjutrej zgo-dej med vse prijatle in sosede razdeli lokmo, to je, na olji kuhano močnato jéd.

Še druge turške vraže so sledeče: blizo sodnega dné bojo Turki v prah zdrobljeni, vsi drugi pa, ki niso turške vere, bojo na kose razsekani. Eno leto, preden bo Mesija prišel, se bo vzdignila silna megla, skozi ktero bojo verniki (Turki) kakor spavajoči v naročje smerti prišli; neverniki (kristjani po turški veri) pa bojo bolj čversti in bolj zdravi kakor so bili pred. Potem pa bo teška smert potlačila vse nevernike, in ko bo vse pomerlo, bo Mesija napolnil raj in peklo. Zraven peklenškega ognja je po turški veri še ledeno peklo; na tem ledu leži revna duša tako dolgo, dokler tudi život popolnoma ne ozebe; po tem pride satan s silo velikim kladvom in truplo razbije na drobne kosce kakor se razbija led ali sol.

Slovanski popotnik.

* Nevtrudljivi povestničar gosp. Ivan Kukuljevič je v Dalmaciji, kjer je skoz dva mesca marljivo sledil po starih spomenicih, spadajočih v zgodovino jugoslavenskega naroda, nabral je spet veliko starinskih znamenitost, ki bojo bogatile zgodovinske zbirke narodnega zagrebskega muzeja.

* Nj. eks. banu Jelačiću se je 20. t. m. hčerka rodila.

* Gosp. Pavloviču, nedavno umerlemu mnogozasluženemu vredniku nekdanjih „Serbskih Novin“ v Peštu bojo s pripomočjo serbske matice na grob spominek postavili.

Novičar iz avstrijskih krajev.

Iz Ljubljane. Že večkrat sem slišal hvaliti gosp. Pajkovo novo napravo, da si tudi Ljubljančanje zamorejo zdej kakor drugod na drobno razžagane in razsekane derva za kurjavo kupovati po malem ali pa na debelo, — in ravno tako sem tudi s pohvalo slišal govoriti od gosp. Rauferjeve nove fabrike, v kateri se izdelujejo lične lončarske peči in druge v to obertnijo spadajoče stvari. — Napravim se tedaj unidan na pot v predmestje naše Ternovo, kjer ste obe nove napravi, in kar sem z veseljem ogledoval, čem z veseljem popisati in ob kratkem naznaniti svojim bravcem.

Gotovo bo po volji vsim, katerim je bolj pripravno že razžagane derva kupovati, kakor pa cele polena, ki jih je treba še žagati dajati, da je naš pridni tesarski mojster Pajk napravil tudi za Ljubljano tako dervarijo, kakor jih je več po družih mestih in že davnej na Dunaji ena pod imenom „Phorus“ (beseda ta je zložena iz prvih pismenk 6 deležnikov, ki so bili prvi v družbi za to napravo). Mene pa je posebno mikalo viditi, kako ta mašina dela, kadar polena čez sredo žaga. Preprosto pa umno je napravljena. En konj jo lahko goni; vprežen je v vojnico tako, da zmiraj v krog gré in v eni minuti trikrat okoli pride; kolesa in jermení, ki žago gonijo, so pa tako ubrani, da se žaga v eni minuti 354krat okoli in okoli zavertí. Ker te sorte žage v naših krajih še niso vsim znane, naj povém, da žaga ta ima podobo navadnega krožnika (talarja) ali kolesčika, ki ima okoli in okoli po robu zobé, in je tako vdelana v neko mizo, da se neprenehoma, dokler konj gré, okoli vertí in vse prežaga, kar se ji pritise na zobé. Take žage imajo v fabrikah strugarji, mizarji, kolarji in tesarski mojstri

*) Schoenleben Ann. str. 252, Valvazor B. XIV. str. 206.